

Populácia druhu *Orchis tridentata* pri Briešti (pohorie Žiar)

Population of *Orchis tridentata* near the village of Brieštie (Žiar Mts)

STANISLAV OČKA

Slovenské národné múzeum – Múzeum Andreja Kmeťa v Martine, A. Kmeťa 20, 036 01 Martin, stanislav.ocka@snm.sk

Abstract: The article brings detailed characteristics of the population of endangered *Orchis tridentata* and its locality near Brieštie village in Žiar Mountains and deals with the factors causing its threat. It is the first locality in the phytogeographical district 21a – Lúčanská Malá Fatra within the Turiec region.

Key words: northern Slovakia, Orchids, secondary succession, Turiec region.

Úvod

Vstavač trojzubý (*Orchis tridentata*), syn. *Neotinea tridentata* (Scop.) Bateman, Pridgeon et Chase, patrí na Slovensku do kategórie EN – ohrozené druhy (cf. Feráková et al. 2001) a podľa Vyhlášky č. 492/2006 medzi chránené druhy a druhy európskeho významu. Je to svetlomilný, vápnomilný druh, ktorý rastie na výslunných lúkach, pasienkoch a krovitých stráňach na vápnitých, sprášových a často aj skeletnatých pôdach (Jersáková & Kindlmann 2004). Celkové rozšírenie charakterizuje mediteránno-stredoeurópsky areál siahajúci od Pyrenejského polostrova po Blízky východ, na juh zasahuje do Alžírka a Tuniska. Jeho rozšírenie v strednej Európe je značne nesúvislé s výskytom v Nemecku, Švajčiarsku, Rakúsku, Maďarsku, vzácné v Česku, v Poľsku už vyhynul (Dostalík 2008). Na Slovensku sa vyskytuje roztrúsene od Devínskej Kobyly po Slovenský kras, na sever po Žilinu a Brezno (Vlčko et al. 2003). Slovensko a zvlášť jeho severná časť sa nachádza v oblasti severnej hranice celkového rozšírenia druhu. Z fyto geografického podokresu 21a – Lúčanská Malá Fatra je *Orchis tridentata* známy z okolia Nitrianskeho Pravna v pohorí Žiar, na severe od Turia v Žilinskej kotline (Vlčko in litt. 2009). Huljak (1994) uvádza z blízkeho okolia výskyt z Fačkova a Rajca. V Turčianskej kotline bol v roku 2007 zaznamenaný na dvoch blízkyh lokalitách západne od Ležiachova, na terasách nad cestou medzi Ležiachovom a Slovanmi (Bernátová & Kučera 2010).

Metodika

Fyto geografické členenie je podľa Futáka (1980). Názvy taxónov sú uvádzané podľa práce Marholda & Hindáka (1998), kategórie ohrozenosti podľa práce Ferákovskej et al. (2001). Fyto ceno logický zápis je zaznamenaný zaužívanými metódami zürušsko-montpellierskej školy s použitím Braun-Blanquetovej (1951) kombinovanej stupnice, ktorú upravili Barkman et al. (1964).

Herbárový doklad je uložený v Slovenskom národnom múzeu-Múzeu Andreja Kmeťa v Martine (TM) a fotografický materiál u autora príspevku.

Výsledky a diskusia

V roku 2008 bol *Orchis tridentata* zaznamenaný v pohorí Žiar pri obci Brieštie (Očka, 2009), asi 20 m od okraja intravilánu na juhozápadne orientovanej stráni. Jediná populácia sa tu vyskytuje na rozlohe približne 900 m². V roku 2008 bol počet kvitnúcich jedincov odhadnutý na 30 a o rok nato ich bolo napočítaných 160. Značne rozdielne počty v dvoch po sebe nasledujúcich vegetačných sezónach možno prisúdiť populačnej dynamike druhu, ale pripúšťam aj podhodnotený odhad v roku 2008. Populácia rastie v nízkom, riedkom travinno-bylinnom poraste v spoločenstve zväzu *Bromion erecti* Koch 1926, ktoré charakterizuje nasledujúci zápis.

Žiar, Brieštie, stráň na vsv. okraji dediny medzi intravilánom a lesom, 7078c, 48°55'3,11" s. š., 18°44'25,40" v. d., 600 m, JZZ, sklon 20°, plocha zápisu 16 m², celková pokryvnosť 95 %, E₁ 95 %, E₀ 5 % (machorasty v zápise neboli determinované), 29. 5. 2008, S. Očka, (foto).

E₁: *Bromus erectus* 3, *Trifolium montanum* 2b, *Carex flacca* 2a, *Festuca rupicola* 2a, *Acinus alpinus* 1, *Anthyllis vulneraria* 1, *Brachypodium pinnatum* 1, *Carex caryophyllea* 1, *Helianthemum grandiflorum* subsp. *obscurum* 1, *Prunella vulgaris* 1, *Achillea millefolium* +, *Briza media* +, *Carex montana* +, *Carlina acaulis* +, *Fragaria vesca* +, *Hippocrepis comosa* +, *Knautia arvensis* agg. +, *Linum catharticum* +, *Luzula campestris* +, ***Orchis tridentata*** +, *Phleum phleoides* +, *Pimpinella saxifraga* +, *Plantago lanceolata* +, *P. media* +, *Polygala amarella* +, *Potentilla heptaphylla* +, *Primula veris* +, *Ranunculus bulbosus* +, *Salvia pratensis* +, *S. verticillata* +, *Teucrium chamaedrys* +, *Thymus praecox* +, *Tithymalus cyparissias* +, *Veronica teucrium* +, *Lotus corniculatus* r, *Thesium linophyllum* r.

Strmá, juhozápadne orientovaná, zníženinami a dolinkami priečne zvlnená stráň sa tiahne ponad celý severovýchodný okraj obce v dĺžke 850 m. Oddeluje intravilán obce od asi 30-ročného umelo vysadeného borovicového lesa v šírke od 20 do 100 m. Stráň je priečne rozparcelovaná podľa pozemkov intravilánu, takže charakter vegetácie a druhové zloženie travinno-bylinného porastu sa mení nielen v závislosti od morfológie terénu, ale aj od spôsobu využívania jednotlivými majiteľmi. Samotné stanovište populácie s rozmermi 35×25 m bolo v minulosti prepásané ovcami a občasne kosené. Dnes je lokalita kosená len sporadicky, ale riedky porast ešte nevykazuje známky hromadenia biomasy. Na susednej, dlhodobu nekosenej lúke sa však už kumuluje veľké množstvo stariny, čo naznačuje potrebu aspoň občasného (každý druhý, tretí rok) kosenia alebo prepásania. Ďalšou hrozbou je prenikanie náletových drevín, či už z bukového lemu vysadeného borovicového lesa nad horným okrajom lokality, alebo zo sporadicky roztrúsených zhlukov 10-30 ročných drevín v okolí lokality. Rastú tu *Fagus sylvatica*, *Acer pseudoplatanus*, *Betula pendula*, *Carpinus betu-*

lus, z krov *Swida sanguinea*, *Corylus avelana*, *Crataegus monogyna*, *Prunus spinosa*. Väčšie stromy obyvatelia sporadicky vyrezávajú na palivo, ale kry a menšie stromy ostávajú na lúke. Niektoré časti okolitých lúk sú dokonca iba nedávno vysadené smrekom a borovicou. Ďalší vývoj vegetácie na lokalite a v jej okolí závisí hlavne od individuálneho prístupu jednotlivých majiteľov a ich hospodárskych priorít, čo pre vzácnu populáciu vstavača trojzubého znamená vratkú a nejasnú budúcnosť.

Pod'akovanie

Za prezretie rukopisu a jeho opravy ďakujem D. Bernátovej, K. Škovirovej a P. Kučerovi.

Literatúra

- Barkman, J. J., Doing, H. & Segal, S. 1964. Kritische Bemerkungen und Vorschläge zur quantitativen Vegetationsanalyse. *Acta Bot. Neerl.* 1964, 13, p. 394–419.
- Bernátová, D. & Kučera, P. 2010: Turiec: neuvádzané alebo veľmi zriedkavé populácie vyšších rastlín. *Bull. Slov. Bot. Spoločn.* 32/1: 41–51.
- Braun-Blanquet, J. 1951. Pflanzensoziozoologie. Grundzüge der Vegetationskunde. 2., umgearb. vermehr. Aufl. Springer, Wien. XII, 632 p.
- Dostalík, S. 2008. Mizející vstavač trojzubý. *Živa.* 2008/4: 160–161.
- Feráková, V., Maglocký, Š. & Marhold, K. 2001. Červený zoznam paprad'orastov a semenných rastlín Slovenska. *Ochr. Prír.* (Banská Bystrica). 20: 44–76.
- Futák, J. 1980. Fytogeografické členenie SSR (1 : 1 000 000). Atlas Slovenskej socialistickej republiky. SAV, Bratislava. p. 88.
- Huljak, K. 1994. Orchidey v okolí Rajca. *Krásy Slovenska.* 71(5-6): 7.
- Jersáková, J. & Kindlmann, P. 2004. Zásady péče o orchidejová stanovišt'ia. Kopp, České Budějovice. p. 38.
- Marhold, K. & Hindák, F. (eds). 1998. *Zoznam nižších a vyšších rastlín Slovenska.* Veda, Bratislava. 688 p.
- Očka, S. 2009: Orchis tridentata. In: Eliáš, P. (ed). Zaujímavejšie floristické nálezy. *Bull. Slov. Bot. Spoločn.* 31/2:120–121.
- Vlčko, J., Dítě, D. & Kolník, M. 2003. Vstavačovité Slovenska. *Orchids of Slovakia.* ZO SZOPK Orchidea, Zvolen. 128 p.
- Vyhláška MŽP SR č. 492/2006, ktorou sa mení a dopĺňa vyhláška MŽP SR č. 24/2003, ktorou sa vykonáva zákon č. 543/2003 Z. z. o ochrane prírody a krajiny.

došlo 19. 1. 2010

prijaté 8. 9. 2010